

ד. כנעני כמבקר

מאת א. ב. יפה

ת.ו. תנאי מוקדם לכך היא הראייה החודרת לשורשי היהסוס בין אדם לחב"ו. רה. ראיית סוף-כעשה במחשבה תח"ל לה, מבט רחב על עולם ומלואו". (עמ' 119).

ל.ו. כנעני כלים משוכללים לבחינת הפרוזה הגדולה, האפיקה בעלת הירי עה הרחבה. הוא לומד מן התקופה על היצירה ועוד יותר הוא מבקש ללמוד מן היצירה על התקופה, אף כי אינו הולך שולל אחרי טיפוסים (מעמדיים) ואידיוקים שהוא מוצא בספרות. מסו' היו על המספרים העבריים החשובים בני זמננו, המסות המכלילות ("חורשה בספרות העברית" ו"עבר בהוה" — על הסיפור ההיסטורי בעברית) זנב השגיו הנעלים ביותר, ואם כי ימצאו ודאי רבים שיהלוקו על השגותיו ועל דעותיו — לא יהיו הדעות הלוקות על טיב השגיו.

במסותיו על משוררים (שלונסקי ואלתרמן) עמד כנעני בפני בעיות אח"רות והיה עליו לבקש פתרונות אח"רים. הגישה הסוציולוגית עצמה אינה עשויה לפתוח לסניגו שערי שירה, אינה מסוגלת לפתור את בעיותיה של השירה סתרון מוחלט, אם גם עשויה היא לתרום להבהרת כמה מסוגיותיה. בכך הרגיש גם המבקר. עצמו ששילב בפרקים הסוציולוגיים פרקי עיון סילוני סופי ופסיכולוגי. עם זאת יצאה לקויה בחסר המסה על שלונסקי, שאינה עו'נה תשובה מניחה את הדעת על שא"ל תהשאלות של שירה זו: חירושה התוכני והצורני, שונותה המוחלטת מכל מה שקדם לה בשירה העברית ומידת השפעתה על המשוררים הצעיריים. אך על כך מן הראוי ליחזר את הריבור בהרחבה.

אחזנו בכללות ולא נכנסנו הפעם לעבי"קורהם של הענינים המעוררים מחשבה בספרו של ד. כנעני. כונתנו היתה רק להציג לפני הקוראים אח אחד המבקרים החשובים ביותר בספ'רותנו ואת ספרו החדש.

למעלה מחמש שנים חלסו מאו יצא לאור ספרו הראשון של ד. כנעני "לבי גה עץ רקבי" אותו נתנת סוציולוגי ופסיכולוגי של תהליך מעברו של א. צ. גרינברג מקצה לקצה, — והנה מו' פיע לסניגו עתה המבקר ד. כנעני במ' לוא בגרותו הרוחנית, בספר מסותיו של אישים וחזיונות בספרות העברית החושה, "בינם לבין זמננו". שמונה מסות גדולות כונטו בו — וכולן פרי שקייה גדולה וכוסר אבתנה והכללה נדירים.

אין אנו מכירים ספרים רבים ששמש יהיה הולם במידה כה מושלמת את תו' כם כספר זה. ד. כנעני מייחו את עיוניו בסקטור המוגדר של בחינת יח' ס"י הגומלין שבין הספרות והזמן (החברה). הספרות היא בעי' ניו פונקציה של התקופה. כל אמן קשור בסבורו לחוג חברתי מסויים, יו' נק ממנו ומייצג את עולמו" (עמ' 12). עם כל אקסקורסיה לעולמו של יוצר לומד אתה מחושה, כי יצירה רוחנית חשובה, היא במידה מכרעת פונקציה של זמנה, במידה שהיוצר הוא בעל שיעור קומה ניכר, במידה שראייתו מב' קשת להיות עצמית וחודרת יותר, בה במידה שרירותיים סחות הנשאים שבי' חו', הבעיות המטריות אותה, הסתרו'נות שפתר והסגנון שטבע. כל הגדול מחברו (כיוצר) — זהותו עם זמנו גרו' לה מחברו והיותו לו לשה". (עמ' 37). מאמין הוא ב"צמידותה של הספרות למציאות ההיסטורית ובעיותיה החיו'ניות". (עמ' 137). אך בתוך התחום הזה הוא משאיר לבחינתו מסגרת רח'בה ליבראלית. בניגודתו בויקת היוצר לזמנו הוא מבחין לרוב את השפעת הזמן (ההיסטורי) על היצירה ואינו מב' קש לחשוף דחקא את המהלך הנגדי של ההשפעה העשוי להביא את המבקר לדי' כפיית פתרונות. כנעני, אם כי הוא מאמין בהדויות הזיקה שבין הת' קופה והיצירה, מטבעו הוא שייך למ' חנה המעיינים ולא המכריעים: על כן יודקק לרוב למוגמר ולחדאי ולא יכ' ניס עטו לתחום האקטיביזם.

ברם אין להסיק מכאן כי הפיכת' עולמו אינה בוסתתה הליבראליזם שלו נובע מתוך מאמץ לחבין הרבה ולהי קיף אף אותם חזיונות שאינם "קרר ביס" למראית'עין, אך בבחינה הנער' מיקה יסתבר כי קירבתם עקרונית וח' שומה, כמו כן אין לתלות בשיטתו זי' קה לארבייקטיביזם או לפשרנות אידי'אית. עמדת'התצפית שלו היא בתוך המחנה גם כשהוא מרחיק ראות. ביסודו של דבר הוא מבקר סובייק'טיבי ואין הוא מסתיר את הדבר, אלא שסובייקטיביותו אינה אינדיבידואלית: כמחם כיוצרים המשמשים נושא לעיו' ניו אף הוא משמש כדברו של המחנה שאליו הוא קשור בביוגראפיה שלו. אלא שבניגוד לאחרים מאהם יוצרים עמדתו שלו היא גלויה ומודעת ובטויה ראצונאלי.

עיקר גדול בתפיסת'עולמו של ד. כנעני היא התודעה ההיסטורית. הקשר ההדוק לעבר אינו פרי גטיה אישית גרידא — הוא מוצדק ומבוסס בצורה אידיאלוגית. הוא מקיים מצווח "דע מאין באת" (ואין הוא מולול אף בשאלת "לאן אתה הולך") והוא מרבה להציג שאלות אלה ליצירת הסופרים האהובים עליו. כי אין ספרות גדולה ועמוקה בלי תודעה היסטורית ברורה. ואנו, בזמננו, מצוים עליה אולי יותר מכל דור אחר, בתוקף המשבר הגדול שחל ביהדות המסורתית והתדרה לדמות עמנו בעתיד. ד. כנעני מאמין, כי תגו' עת הפועלים הסוציאליסטית הציונית "היא הירשת הלגיטימית של ההומאני והמוסרי שבתולדות ישראל, היחידה שניתן לה הסכוי לבנות עולם של ערי כים מוסריים יציבים". מתוך נקורת' ראות זו הוא משקיף על עולמו של שיי' עגנון שהוא "עולם העברי", עו' למו של התלמיד'הכסם. — על ההתיה המתוארת ביצירת הזו, שכוחו היוצר העצום לא הפליח עם זאת להי' ציאה מסבך הסתירה אל הפתרון החיו'בי, — ועל הפרובלימטיקה שביצירת יזהר, המוגדרת על ירי כנעני בניגוד שבין הבורסי והכסם, שצפויה לה סכי' נת סילוף'המציאות מפני היבתו ההר' צדדית של המספר לטיפוס הכסם וגי' סיתתו לאינדיבידואליזם ומפני מיעוט התודעה ההיסטורית ביצירתו, שהוא פגם משותף לכל הפרוזה הצעירה שלי'נו בתקופת גידולה הראשונה.

אין יחס ההערבה (ואפילו ההעריצה) שהמבקר רוחש ליצירה ספרותית מכהה את חוש אבחנתו הביקורתית-החברתית כנעני מסתייג במפורש מן "ההומניזם המעורפל ואפילו המשושש" שביצירת יזהר (כי גבוריו של יזהר מהלכים עם השירה — וחוששים מפניה). — עמ' 113). הוא מאמין כי את הסת'רות והניגודים אפשר לישב רק מתוך השקפת'עולם מארכסיסטית רחבה. "בשביל כך חייב אדם להיות פוציאליסט, להערות בצערו חשוקה קרב לביצור הצער, לא רק לפרש ולר' אוב על הפולט הגס, אלא גם לשנו'ר

ה. כנעני: בינם לבין זמננו. הוצאת ספרית פועלים.